

sed potius eam minuerē et imperfectam reddere (1). Itaque, quamvis in angelis et in Deo minime sit indifferentia et potestas ad peccandum, at reperitur indifferentia ad opposita, ex. gr. ad creandum vel non creandum, sine qua vera libertas existere nequit, etiamsi ex interna vi et perfecta spontaneitate actus oriatur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De adjunctis quæ voluntarium et libertatem vel tollunt vel minuant.

Prænotanda :

1.º *Voluntarium in genere acceptum definitur: Quod procedit a principio intrinseco cum cognitione finis.* Quod si hæc cognitio sit perfecta, ita ut cognoscatur ratio formalis finis, et proportio seu relatio mediorum cum fine, constituit *voluntarium perfectum*, quod in solis agentibus intellectualibus reperitur. Si vero solum percipiatur res, quæ est finis tanquam bona, quin cognoscatur ejusdem ratio propria, nec relatio mediorum cum fine, prout contingit in brutis, erit *voluntarium imperfectum*, quod etiam spontaneum dici potest. Dividitur præterea voluntarium:

2.º *In necessarium et liberum;* quorum primum regulatur iudicio ad unum determinato; ex quo exurgit voluntatis determinatio ad unam speciem actus, ut dum amamus beatitudinem: alterum est, quod regulatur iudicio indifferenti rationis, et includit potentiam ad oppositum.

3.º *In voluntarium formale, et virtuale.* Voluntarium formale, quod etiam dicitur voluntarium *in se*, dicitur illud quod in se ipso ac directe intenditur, elicitur, aut imperatur a voluntate. Virtuale vero est quod intenditur a voluntate, vel in sua causa, vel in aliqua re in qua implicite continetur. Sic, qui intendit ebrietatem, intendit verba in ebrie-

(1) Unde merito D. Augustinus: «Prima ergo libertas voluntatis erat posse non peccare; novissima erit multo major, non posse peccare.» *De Corr. et Gra.* c. 33.

tate prolata, et qui iter aggreditur, intendit pervenire ad terminum, dum actu ambulat, quamvis de illo termino non cogitet. Hinc appellari etiam solet *voluntarium in causa*, aut etiam implicitum. Notandum hic quod ut voluntarium in causa agenti moraliter imputetur, requiritur: 1.º ut effectus fuerit prævisus, aut debuerit prævideri: 2.º ut causa potuerit auferri: 3.º ut obligationem quis habeat eam tollendi; quarum si quælibet deficiat, deficit imputabilitas moralis.

4.º *In voluntarium positivum, et negativum.* Primum est, quod perficitur eliciendo actum determinatum voluntatis. Alterum est, quod non perficitur per positionem, sed per omissionem actus determinati voluntatis, in his circumstantiis in quibus potest et debet poni. A D. Thoma appellari solent, voluntarium *directum*, et *indirectum*.

Quibus jam prælibatis, Adjuncta quæ libertatem tollere, aut minuerē possunt, quatuor enumerantur: *violen tia, metus, ignorantia, concupiscentia.*

1.º *Violen tia.* Cum sermo hic sit de violentia proprie dicta, quæ etiam *physica et absoluta* quandoque nuncupari solet, ea tunc locum habet, quando agens exercet actum, ad quem compellitur vi externa, cui totis viribus resistit, ut si me nolente moveri, quis me invitum, corpore, et viribus renitentem pertrahat aut vi compellat. Ex qua notione facile infertur: 1.º violentiam inferri posse actibus imperatis, quia hi exercentur per potentias et membra corporea, quæ viribus externis subjiciuntur: 2.º actus *elicitos* voluntatis, eos, nimirum, qui solâ voluntate exercentur, ac in ea consummantur, non esse obnoxios violentiæ: quantumvis tormenta et vis mihi inferantur, *velle*, et *nolle* hoc, vel illud, semper remanet in mea potestate, nec violentia quævis externa ad interiora voluntatis pertingere potest.

2.º *Metus.* *Gravis*, vel cadens in constantem virum, duas exquirat conditiones: 1.º ut malum quod timetur sit grave, saltem habito respectu ad personam timentem: 2.º ut probabiliter immineat. Voluntarium liberum non penitus tollit, nisi forte per accidens, quatenus rationem nimis perturbando ejusdem usum impedit; imminuit tamen; unde, ut plurimum,

in his quæ sunt mala quia prohibita, a peccato excusat.

Dicitur autem libertatem non tollere, quia ea quæ fiunt ex metu, voluntas deliberando eligit, cum facultate absoluta ad oppositum, ut patet in vulgari exemplo mercatoris projectionis mercis in mare ex metu naufragii: quippe mercator libere eligit projectionem mercium ut sibi hic et nunc convenientem, idque cum potentia ad oppositum; quandoquidem potest, si velit, a projectione abstinere. Atque hac ratione quæ fiunt ex metu, dicuntur voluntaria simpliciter, sed involuntaria secundum quid, quatenus agens, in aliis circumstantiis positus, id quod nunc eligit, non eligeret.

3.º Ignorantia.

Alia est antecedens, alia concomitans, alia consequens actum voluntatis. Prima dicitur quæ antecedit actum voluntatis, et est causa volendi aliquid, quod non fieret, si ignorantia circa illud non adesset.

Secunda est quæ antecedit quidem actum voluntarium, non tamen est causa volendi aliquid quod non fieret si ignorantia non adesset; quia agens eandem ipsam actionem eliceret, etiamsi ignorantia non adesset. Utriusque natura et discrimen, apparent in vulgato exemplo hominis, qui, positus diligentis debitis, occidit amicum, putans occidere belluam, vel inimicum occidit, quem similiter occidisset, etiamsi ignorantiam rei non habuisset. In primo, habetur ignorantia antecedens; in altero, concomitans: utraque est invincibilis, quia in utraque adhibentur diligentie moraliter sufficientes ad ignorantiam vitandam. Differunt tamen:

1.º quia antecedens est causa ponendi actum voluntatis, quia hic sine illa non poneretur: concomitans nequit dici causa ponendi illum actum, quia etiam poneretur, si ignorantia illa non esset. 2.º Antecedens perimit libertatem; quia tollit cognitionem actus, et præterea actus est contra inclinationem voluntatis: concomitans nec tollit, nec facit voluntarium liberum; quia quamvis tollat cognitionem actus, vel potius circumstantiæ actus, qui ponitur, hic tamen actus non est contra inclinationem voluntatis; unde solum facit actum esse involuntarium negative, non positive. 3.º Omnis ignorantia antecedens est ignorantia invincibilis, non tamen e converso; quia ignorantia concomitans est invincibilis quin sit antecedens.

Ignorantia consequens ea est, quæ ab ipsa voluntate est volita, sive directe ac in se, ut cum quis eligit aliquid ignorare, ut absque remorse operetur; sive indirecte et in causa, ut cum quis negligit addiscere ea ad quæ tenetur, quorum ignorantia postea est causa efficiendi aliquid, quod non fieret, si scientia circa illud adesset. Ignorantia hæc, si sit directe volita, non tollit voluntarium liberum, nec proinde malitiam moralem actionis, nec etiam minuit, ut plurimum: si vero indirecte solum sit volita, voluntarium liberum non tollit; cum actus ex hac ignorantia procedens, libere eligatur in ipsa ejus causa; minuit tamen libertatem, et malitiam moralem, quatenus supponitur, quod actus, qui exercetur ex tali ignorantia, non exerceretur hic et nunc, si scientia vel cognitio ejus malitiæ adesset.

4.º Concupiscentia.

Hoc nomine comprehenduntur omnes passionnes seu affectiones sensitivi appetitus, quæ possunt vel antecedere, vel consequi actum voluntatis. Dum antecedunt, voluntarium absolute sumptum augent, quatenus augent inclinationem agentis ad datum objectum; sed minuunt voluntarium liberum, quatenus rationis usum et iudicium, magis aut minus perturbant. Dum vero concupiscentia vel passio actum voluntatis consequitur, si consequatur ex simplici redundantia, voluntarium liberum, simulque bonitatem et malitiam, nec auget, nec minuit, sed est tantum signum majoris aut minoris intensitatis ex parte voluntatis. Si vero consequatur ex electione, tunc auget, vel potius multiplicat voluntarium, ejusque bonitatem et malitiam, quatenus, præter malitiam actui voluntatis respondentem, est etiam malitia motus passionis ab ipsa voluntate excitatæ ex intentione augendi intensitatem proprii motus erga objectum.

Atque pro hujus rei pleniori intelligentia, præ oculis habere oportet, quod sicut superior cognoscendi facultas seu intellectus, in actum non prodit, quin ipsum comitetur actio facultatis sentiendi ac præsertim phantasie, ita etiam dum superior appetendi vis seu voluntas in bonum fertur, exurgunt simul in appetitu sensitivo motus seu actus actibus voluntatis respondentes; unde affirmari potest, vires appetendi in homine subjici pro suo modo, eidem legi associationis et concomitantie, quæ inter intellectum et sensum observa-

tur. Ast hujusmodi appetitus inferioris motus vel passiones, duplicem habent respectum ad voluntatem, si ex parte originis spectentur: quandoquidem ad eam se habere possunt, et antecedenter, et consequenter. «*Antecedenter* quidem, ait D. Thomas (1), secundum quod passio appetitus sensitivi trahit vel inclinatur rationem vel voluntatem: *consequenter* autem, secundum quod motus superiorum virium, si sunt vehementes, redundant in inferiores; non enim potest voluntas intense moveri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo.» Porro hæc passionis excitatio voluntatem consequens, originem ducit vel ex sola et simplici *redundantia* naturali, quatenus vehementia ipsa voluntatis motus in appetitu inferiori excitat; vel ex *electione* voluntatis, quatenus hæc deliberate eligit et conatur excitare passionem, quæ ejus actui vel affectui præsentem respondeat. Sic, si quis deliberata voluntate inimicum odio habet, passio iræ exurgere potest, vel per simplicem *redundantiam* seu naturalem influxum appetitus superioris in inferiorem; vel per *electionem*, quatenus quis ex intentione augendi odium voluntate conceptum, vehementiorem iram excitare curat, injuriam sibi illatam semel atque iterum cogitando et ponderando.

ARTICULUS TERTIUS.

De adjunctis quæ conditionem moralitatis, seu libertatem interius roborant.

Inter ea quæ liberæ voluntati, prout est conditio moralitatis, adjunguntur, ejus vires roborando, est aliquid quod ab ipsa voluntate oritur, nempe, virtutes morales; est etiam aliquid quod ab externo agente advenit, nempe, adjutorium vel gratia Dei, de qua postea. Nunc de virtute morali brevi oratione disseremus. Itaque:

Quæres 1.º Quænam sit virtutis moralis notio.

(1) 1 P. q. 77, art. 6.º

Resp. 1.º Nomine virtutis moralis intelligitur facilitas quædam potentiæ ad perficiendum bonum morale, sive ad recte agendum circa determinatam materiam, quæ quidem facilitas ex frequentatione actuum bonorum oritur et firmatur. Unde,

2.º Non incongrue definitur a D. Augustino: *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, et qua nullus male utitur.* Dicitur *bona qualitas*, quatenus includit inclinationem habituales potentiæ ad bonum; unde magis proprie diceretur *bonus habitus*, qui est genus magis proximum quam qualitas respectu virtutis moralis. Additur *mentis*, ad exprimendum virtutem inhærere alicui potentiæ rationali, sive ea sit rationalis interne et ex propria natura, ut intellectus, et voluntas; sive imperfecte et per participationem, ut appetitus sensitivus. Reliquæ particule exprimunt atque significant, proprium effectum virtutis esse actionem bonam in ordine morali, et virtutem, qua talem, semper esse principium boni moralis: quod tamen nihil obstat quominus possit esse materia vel objectum mali actus, ut dum quis de ea superbit, vel eam contemnit.

Ex hæc notione colligitur, virtutem esse et dici causam actus boni, quatenus roborat, perficit, ac complet potentiæ, a qua egreditur actus moralis.

Quæres 2.º Undenam oriuntur et generentur virtutes morales.

Resp. Virtus moralis quoad *inchoationem*, oritur ex natura ipsa hominis: quoad *consummationem* et perfectionem, ex frequentatione actuum moralium.

Ratio prioris partis est, quia homini per naturam insunt quasi quædam principia et semina virtutum: 1.º *ex parte intellectus*, tum quatenus apprehendere et dijudicare potest bonum rationi consentaneum, tum quatenus per synderesim possidet prima principia moralia, tum quatenus per legem naturalem ipsi insitam, participat et agnoscit legem æternam, quæ est fundamentum et ratio ordinis moralis: 2.º *ex parte voluntatis*, quæ ex propria conditione et natura, est inclinatio ad bonum rationale seu honestum, quod est ipsum objectum et materia moralis virtutis: 3.º *ex parte sensitivi appetitus*, sive affectionum sensibilibus, quatenus ex varia dispositione aut qualitatibus corporis, aliqui sunt dispositi,

vel melius, vel pejus ad quasdam virtutes, ut habet D. Thomas, et experientia confirmat, cum videamus homines, ex ipsa corporis complexione et temperamento, ad quasdam virtutes aut vitia proclives. Præ oculis tamen habeatur discrimen inter inchoationem sensibilem, et rationalem; hæc enim respicit omnes virtutes morales, sed ea quæ oritur ex sensibilitate, ut plurimum, non omnes, sed quasdam virtutes respicit.

Altera pars constat: virtus enim, utpote habitus operativus, seu perficiens potentiam in ordine ad operationem, generatur, perficitur, ac completur ex iterato actuum similium exercitio.

Quæres 3.º Quodnam sit subjectum virtutis moralis.

Resp. Subjectum remotum est homo; virtus enim est habitus operativus, actiones vero sunt suppositorum, juxta effatum philosophicum. Subjectum proximum vel immediatum, sunt *intellectus, voluntas, et appetitus sensitivus*. Enimvero, postremus hic, quamvis non sit rationalis per essentiam aut immediate et perfecte, ut intellectus et voluntas, est tamen rationalis per *participationem*, ut ajunt, et capax virtutis, quatenus subjicitur directioni et deliberationi rationis et voluntatis; idque non subjectione absoluta et completa, ut membra corporis, sed relativa et imperfecta, cum vim habeat deviandi a ratione ac resistendi voluntati: hæc quippe duæ potentiæ corpori dominantur *principatu despótico*, ut ajebant Scholastici, sed appetitui sensitivo *principatu politico*.

Quæres 4.º Quotuplex sit virtus moralis.

Resp. Quadruplex merito assignatur, juxta quatuor potentias quæ bono morali perfici queunt, simulque bonum aut malum morale agere, sive ex se profundere possunt. Nempe,

a) *Prudentia*, quæ in intellectu practico residet. Ejus munus est rationem rectificare, ita ut bene se habeat circa bonum quatenus eligendum, vel malum quatenus aversandum et fugiendum. Tres præcipue actus assignantur ipsi a D. Thoma, quorum primus est, *consiliari*, quod pertinet ad inventionem: secundus, *judicare de inventis*: tertius, *præcipere*. Et quia iste actus est propinquior fini rationis practicæ, inde est quod iste actus est principalis actus rationis

practicæ, et per consequens prudentiæ (1). Quæ D. Thomæ verba significant ad prudentiam pertinere: 1.º investigare et querere bona agenti possibilea et consentanea, simulque media agnoscere, quibus obtineri possunt: 2.º recte judicare, seu sensate discernere circa bona et media, ad quorum adsecutionem vires debeat intendere; 3.º præcipere sibi ipsi et aliis applicationem virium et mediorum. Atque hic postremus actus, utpote proximior objecto prudentiæ, quod est *recta operatio*, dicitur præcipuus actus ejusdem.

b) *Justitia*, cujus propria sedes est voluntas, ac definiri potest: *Habitus voluntatem inclinans ad jus suum tribuendum unicuique perpetuo et constanter*; quæ non differt quoad substantiam a definitione illa Jurisperitorum: *constans et perpetua voluntas jus suum unicuique tribuens*.

Alia est *commutativa*, qua unus homo alteri jus suum tribuit; alia *distributiva*, qua communitas, vel qui illi præest, æqualitatem servat ad membra, ipsis distribuendo bona communia juxta proportionem meritòrum: alia *legalis*, qua singuli cives jus suum Reipublicæ tribuunt, eidem officia debita impendendo.

c) *Temperantia*, cujus immediatum subjectum est appetitus concupiscibilis, cujus passiones moderatur atque rationi subjicit. Unde definiri potest: *Habitus qui appetitum concupiscibilem rectificat circa voluptates sensibiles*.

d) *Fortitudo* denique, quæ in appetitu irascibili immediate subjectatur, et cujus proprium munus est hominis animum firmare adversus mala quælibet sensibilia, ita ut propter illa a bono rationis et virtutis non recedat. Unde non immerito a D. Augustino definitur: *Animæ affectio qua omnia incommoda et damna in nostra potestate constitutarum rerum contemnimus*. Hinc duo actus præcipue eidem assignantur: primus, *aggredi* pericula seu mala imminencia: secundus, *sustinere*; quorum prior, majorem quidem splendorem et gloriam apud homines obtinet, ast posterior majorem difficultatem præ se fert, præstantiorem virtutem in animo arguit,

(1) *Sum Theol.*, 1.º 2.º, q. 47, art. 8.º

majusque præmium apud Deum et homines recte judicantes meretur.

Rationem porro partitionis præfate virtutis moralis in enumeratas quatuor virtutes cardinales, aptissime declarat redditque D. Thomas, verbis hisce: «Principium enim, inquit (1), formale virtutis, de qua nunc loquimur, (nempe, virtutis ordinis naturalis quæ viribus naturæ acquiri potest) est rationis bonum (bonum rectæ rationi consentaneum): quod quidem dupliciter potest considerari. Uno modo, secundum quod in ipsa consideratione rationis consistit, et sic erit una virtus principalis, quæ dicitur *prudentia*. Alio modo, secundum quod circa aliquid ponitur rationis ordo; et hoc vel circa operationes, (circa actiones externas quæ alterum respiciunt, ut furtum, vulneratio, cultus, reverentia, etc.), et sic est *justitia*; vel circa passiones, et sic necesse est esse duas virtutes. Ordinem enim rationis necesse est ponere circa passiones, considerata repugnantia ipsarum ad rationem, quæ quidem potest esse dupliciter: uno modo, secundum quod passio impellit ad aliquid contrarium rationi; et sic necesse est, quod passio reprimatur, et ab hoc denominatur *temperantia*: alio modo, secundum quod passio retrahit ab eo, quod ratio dictat, sicut timor periculorum vel laborum; et sic necesse est quod homo firmetur in eo quod est rationis, ne recedat, et ab hoc denominatur *fortitudo*.»

Ex hucusque expositis circa virtutes morales colligere licet sequentia
Corollaria:

1.^m Prudentia, justitia, temperantia et fortitudo, virtutes *cardinales* dicuntur, propter «principalitatem materiæ, inquit D. Thomas (2), puta quod prudentia dicatur, quæ præceptiva est; justitia, quæ est circa actiones debitas inter æquales; temperantia, quæ reprimat concupiscentias delectationum tactus; fortitudo, quæ firmat contra pericula mortis.» Sed præterea, *cardinales* quoque appellantur, quatenus sunt veluti radix, ratio et fundamentum aliarum virtutum

(1) *Sum. Theol.* 1.º 2.^æ quæst. 64, art. 2.º

(2) *Ibid.*, art. 3.º

moralium, quæ ad cardinales revocantur, tanquam earumdem manifestationes, species, modi vel partes. Unde et D. Thomas: «Virtus aliqua dicitur cardinalis quasi principalis, quia super eam aliæ virtutes firmantur (1).»

2.^m Si præfate virtutes cardinales invicem conferantur, prudentia præstantiam quandam et principatum super reliquas sibi vendicat. Objectum namque virtutis moralis est bonum rationi consentaneum, quod agnoscere et dijudicare spectat ad rationem, quam prudentia perficit. Quapropter jure merito D. Thomas: «Causa et radix humani boni est ratio; et ideo prudentia, quæ perficit rationem, præfertur in bonitate aliis virtutibus moralibus perficientibus vim appetitivam (2).»

3.^m Quod si tres reliquæ inter se conferantur, primum locum justitia, secundum fortitudo, tertium temperantia sibi vendicant. Namque, ut bene habet D. Thomas (3), «in virtutibus perficientibus vim appetitivam, tanto est una altera melior, quanto magis ad rationem accedit; unde et justitia, quæ est in voluntate, præfertur aliis virtutibus moralibus, et fortitudo, quæ est in irascibili præfertur temperantiæ, quæ est in concupiscibili.»

4.^m Justitia eo ipso quod versatur circa actiones vel operationes quæ ad alterum referuntur, tanquam proprium sibi vendicat constituere et respicere *medium rei*, ut scilicet, tantum alteri reddatur quantum ipsi debetur. Contra vero, aliæ virtutes morales respiciunt et constituunt *medium rationis*, quatenus ipsarum proprium munus est actiones et passiones moderari et exercere, habito respectu ad conditionem et circumstantias subjecti operantis.

5.^m Sed vero, quamvis omnes justitiæ species *medium rei* respiciant, at non eodem prorsus modo. Siquidem, commutativa justitia respicit medium rei secundum *proportionem arithmeticam*, sive, quod in idem recidit, secundum æqualem quantitatis excessum: sic qui decem aureos ab alio abstulit,

(1) *QQ. Disp. æ De Virt.*, art. 42.

(2) *Sum. Theol.*, 1.º 2.^æ quæst. 66, art. 1.º

(3) *Ibid.*

totidem ei reddere tenetur ex vi et conditione justitiæ commutativæ. Ast justitia distributiva *medium rei* secundum *proportionem geometricam* solum respicit. Verbo: in justitia commutativa attenditur æqualitas rei ad rem secundum se, ita ut qui decem accipit, decem restituat: sed in distributiva, attenditur potius proportio rerum ad personas, ita ut præmia vel pœnæ distribuantur, habita ratione meritorum vel demeritorum ex parte personæ.

6.^m Non immerito docet D. Thomas virtutes morales, si in statu perfecto spectentur, invicem connexas existere, ita ut una earum nequeat possideri in ratione habitus perfecti absque cæteris. Cujus rei ratio est, quod prudentia, sine qua virtus moralis perfecta consistere nequit, et a qua proinde aliæ virtutes morales dependent, etiam ipsa vicissim ab iis pendet, quatenus præsupponit atque exigit appetitum rectificatum circa bona appetibilia; quod equidem proprium munus est reliquarum virtutum moralium.

ARTICULUS QUARTUS.

De necessitate auxilii divini, vel gratiæ.

Virtutes morales, de quibus in superiori articulo, hominis quidem vires ad bonum morale perficiendum, augere et firmare, satis constat; eas tamen insufficientes esse, imo acquiri, et perdurare non posse, nisi adjungatur auxilium aliquod præpotentis Dei, ratio et experientia non obscure ostendunt. Nam 1.º demonstratum est supra, hominis ultimum finem, ac supremam perfectionem moralem, esse ipsum Deum: ex quo sua sponte consequitur, viam quæ hominem ad beatitudinem ac supremam perfectionem ducit in ordine morali, esse amorem Dei super omnia, et adimpletionem omnium præceptorum, quæ lege, vel naturali, vel humana continentur. Paucis verbis: hominis perfecta moralitas exigit, tum ut omnes actiones ad Deum tanquam ultimum finem referat, tum ut juxta rectæ rationis præscriptum, universaliter et constanter agat, ita ut nullum peccatum grave committat: atqui nemo sanæ mentis dixerit, hominem sibi relictum, hæc omnia constanter perficere posse; quandoquidem ratio et experientia ostendunt, ipsum tot, ac tam gra-

vibus difficultatibus, periculis, et propensionibus ad malum circumveniri et primi, ut fere impossibile sit, eum ex omnibus simul illæsum evadere, cunctas semper vincere, et nunquam ad peccatum declinare: ergo ratio et experientia, si non demonstrant, ast certe satis aperte innuunt, hominem divino auxilio indigere ad bonum morale constanter perficiendum, ita ut ad Deum ultimum finem, et supremam perfectionem tendere ac pervenire possit.

2.º Actiones morales, utpote deliberatæ, ex ratione et voluntate originem ducunt. Jam vero, hominis rationem obscuritati et ignorantia nimium esse obnoxiam, quis nescit? Quod vero attinet ad voluntatem, ea non solum mutabilitati, fragilitati, ac summæ infirmitati est obnoxia, prout experientia nimis testatur, sed quod pejus est, experimur eam abripi, nescio qua proclivitate in malum et vitium, ut merito Ovidius scripserit: *quod licet, ingratum est, quod non licet, acrius urit*. Igitur, si non omnimoda impossibilitas, ast certe maxima adest difficultas in eo quod homo ejusmodi defectibus obnoxius, constanter nihilominus bene operetur, nisi Deus ipsi subveniat potentissima sua vi et misericordia.

3.º Ut experientia nimium luculenter ostendit, homo multiplicibus passionibus agitur, quæ non raro vehementissime urgent, tenebras et caliginem rationi offundunt, intellectum obnubilant, animum concutiunt, voluntatem denique alliciunt vehementer, atque veluti vi quadam ad sensibilia pertrahunt, abripiunt, convertunt. Exinde pugna illa certamen inter desideria carnis et desideria spiritus, queis homo veluti in seipso discerpitur, de quibus Apostolus conqueritur, et de quibus ipsimet Paganismi poetæ et philosophi testimonium perhibent (1). Igitur nisi Dei auxilium adsit, hominis voluntatem manutentis et firmantis, nequit hæc

(1) Notum est illud Ovidii: «Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido=Mens aliud suadet: video meliora, proboque=Deteriora sequor.» *Metam.* lib. 1.º, v. 20.

Quim et Seneca: «Pemit cupido turpis, et vinci vetat=Et inter istas mentis obsessæ faces=Fessus quidem, et defectus, et pessundatus=Pador rebellat. Fluctibus variis agor.» *Agamem.* act. 2.º, scæ. 1.^a, v. 132.

bonum morale constanter perficere, inter ejusmodi fluctus, quibus vehementius exagitur, quæ cum homine nascente enascuntur, cum eodem crescente crescunt, ipsumque ad mortem usque comitantur.

4.º Ejusmodi porro vulnera nunc exposita, quibus homo afficitur, non obscure innuunt, ac verosimiliter persuadent, vires quibus nunc potitur homo ad bonum morale perficiendum, deficere ab eis, quæ ipsi ex naturæ conditione, seu in statu naturæ puræ competunt; ac proinde humanam naturam collapsam existere, et moraliter sauciatam. Ex hoc vero naturæ lapsu et corruptione, queis ratio et experientia suffragantur, sponte fluit necessitas auxilii supra naturam hominis positi, quo ejus vires restituantur ac reparentur.

Corollaria:

1.^m Ergo quamvis homo, dum ab ordine morali recedit per peccatum, libere agat, possitque, absolute loquendo, non peccare, ac proinde potentiam *physicam* habeat ad perficiendum bonum morale, impotentia tamen *morali* subjicitur ob multiplices et gravissimas difficultates, quibus ad ejusmodi bonum constanter peragendum præpeditur.

2.^m Ergo dum D. Thomas docet hominem, pro præsentis naturæ conditione, indigere gratia, sive auxilio speciali divino, ad vitandum peccatum atque ad implenda præcepta legis naturalis, ejus doctrina apprimè concordat cum eo quod ratio simul et experientia nos edocent, circa infirmitatem naturæ et virium ejus ad bonum morale perficiendum.

3.^m Ergo dogmata catholica, tam circa gratiam, quam circa lapsum et corruptionem naturæ humanæ, maxime consentanea existunt eis, quæ naturalis ratio, et experientia simul docent et innuunt. Quod quidem adeo verum est, ut etiam apud ethnicos populos et scriptores, non obscura appareant vestigia horum dogmatum (1). Igitur immerito ra-

(1) Et quidem, quoad lapsum primævum naturæ, satis constat ex poetarum fabulis, et populorum traditionibus de re hac. Sed, quod magis mirum, non desunt philosophi qui adstruant necessitatem auxilii divini ad bonum morale perficiendum. Quos inter Plato, dialogo *Men. seu de Virt.* sic finem imponit: «Si autem nos in omni hac disputatione recte perscrutati sumus, virtus utique, nec doctrina,

tionalistæ, dogmata ejusmodi veluti rationi adversantia habent et rejiciunt. Imo vero, qui dogmata peccati originalis, vel ignorant, vel rejiciunt, in absurdas sententias abire coguntur: quippe videmus eos vel hypothesim Manichæorum amplectere, vel metempsychosi adhærere, vel fatalismum profiteri, aut ad scepticismum, et indifferentismum confugere, ut nostri rationalistæ.

4.^m Ergo, etiam secluso præcepto divino, homini incumbit necessitas et obligatio orandi ex ipsa conditione naturæ, et virium ejus. Nam eo ipso quod insufficientia morali laborat, nec sine Dei auxilio bonum morale ordinis naturalis potest integre perficere, indiget profecto auxilium hocce a Deo expetere et deprecari.

SCHOLIUM.

Præ oculis habere oportet, quod gratia præfata quam revelatio ostendit atque edicit, natura vero et facta naturalia satis aperte innuunt, ut nunc vidimus, præ se fert dilectionem specialem ex parte Dei, cujus ope et influxu homo ad ordinem supernaturalem elevatus, vires speciales roburque supernatale et divinum accipit ad operandum seipsumque perficiendum ultra bona et vires naturæ humanæ in se et ex se spectata. Quocirca mente recolere oportet pulchram D. Thomæ doctrinam, quæ verbis hisce continetur (1): «Est differentia attendenda circa gratiam Dei et gratiam hominis. Quia enim bonum creaturæ provenit ex voluntate divina, ideo ex dilectione Dei qua vult creaturæ bonum, profluit aliquod bonum in creatura. Voluntas autem hominis movetur ex bono præexistente in rebus; et inde est quod dilectio hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed præsupponit vel in parte, vel in toto. Patet igitur quod quamlibet Dei dilectionem sequitur aliquod bonum in creatura causatum,

Et Seneca: «Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adjutus exurgere?» *Epist. ad Luci.*

(1) *Sum. Theol.*, 1.^a, 2.^a quæst. 110, art. 1.º